

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ	5
ELŐSZÓ	13
ЕЗИК, ОБУЧЕНИЕ, ПРЕВОД	19
<i>Индра Маркова</i> За някои особености на унгарския език	21
<i>Лиляна Лесничкова</i> Еквивалентност на синтактични модели с подбудителна функция в унгарския и българския език	49
<i>Милена Дамянова</i> Чужди лексикални елементи в икономическата терминологична подсистема в унгарския и българския език	82
<i>Ирена Лекова</i> Концептът „граница“ в унгарските и българските пословици и поговорки	105
<i>Джени Маджаров</i> Промяна от жест във фразеологизъм по примера на „Целувам ви ръка“ при българи и унгарци	122
<i>Дьозьо Токач</i> Унгарският език като обект на чуждоезиковото обучение в България (Цели на обучението)	143
<i>Николай Бойков</i> Висша школа (превод, прагматика, преобразования)	153
<i>Йонка Найденова</i> Заглавие и смисъл (Практики на озаглавяването в превода)	159

ИСТОРИЯ, ОБЩЕСТВО, ЛИТЕРАТУРА	187
<i>Марта Бур</i>	
Българи в унгарския град Бая (края на XVII – началото на XVIII век)	189
<i>Пенка Пейковска</i>	
Унгарци в българските земи през 60-те и 70-те години на XIX век	209
<i>Стоян Радев</i>	233
Кошутовата емиграция в България	233
<i>Петър Каменов</i>	
Българският въпрос в политиката на унгарските политически кръгове (1890–1894)	241
<i>Йонита Александрова</i>	
Унгарският национален характер през призмата на епохата	259
<i>Георги Крумов</i>	
Моите пристрастия (Имре Мадач – Дюла Юхас – Михайл Бабиш)	278
<i>Александър Миланов</i>	
„И стиховете да четат човека“ (Шандор Вьорьош)	286
<i>Милва Монова</i>	
От извора (Наблюдения върху трима поети от края на 60-те години)	294
<i>Чавдар Добрев</i>	
Апокрифни откровения (Янош Пилински)	300
<i>Нино Николов</i>	
Унгарската поезия в България	312
БЪЛГАРСКИ АВТОРИ ЗА УНГАРИЯ (БИБЛИОГРАФИЯ)	327
БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРИТЕ	353
A KÖTET SZERZŐIRŐL	359
TARTALOM	365
CONTENTS	367

УВОДНИ ДУМИ

Сборникът „Унгаристиката в България“ е подготвен със съвместните усилия на СУ „Св. Климент Охридски“ и Института за литература при БАН и е дело на преподаватели, научни работници и творци, посветили се на унгарската култура в България. В него са поместени статии и научни съобщения, които отразяват днешното състояние и развой на родната ни унгаристика в областта на унгарския език, литература и история, както и форми на университетската преподавателска дейност. Осветляват се някои съществени страни от взаимното общуване и взаимообогатяване между българи и унгарци, внасят се нови акценти в информацията и изследването на разработваната проблематика. В този смисъл той дава моделовата рамка на българската унгаристика и въпреки различната тематика, научна подготовка и стил на изложение, ориентира и насочва, поставя въпроси, обогатява взаимното проучване.

Известно е, че взаимните исторически, езикови и културни отношения между българи и унгарци водят началото си от най-ранната история на двата народа. Интересът към Унгария, към унгарската тематика у нас, също датира от векове, а научно-творческите изяви проправят своя път още през XIX век (главно последната му третина). Видни български учени, творци и специалисти от различни области на науката и културата през XX век създават приносни произведения в историографията, литературата, археологията, етнографията, икономиката и т. н. Нашата унгаристика оставя значителни следи и в киното, драматургията, изобразителното изкуство, медицината, техниката, правото, дипломацията и пр. Твърде разпространена е практиката при всеки политико-исторически опит за сближаване между българи и унгарци да се издирват „допирните точки“, като доказателство за общата историческа съдба.

В настоящия сборник – първо по рода си издание – не се поставя задачата да се проучат системно историята, характера и етапите на българо-унгарските връзки, нито да се обобщат развитието на българската унгаристика. Би трябвало да се има предвид, че у нас само до преди половин век липсва самото понятие унгаристика, а в подобен план липсва и системен подход при изучаването на унгарския език, история и култура.

Необходимо е обаче да подчертаем ръста на съвременната унгаристика, която успява да постигне ниво, даващо ѝ възможности да преодолява моментите на случайност в изследванията, както и да откроява тематичните единства и фрагменти в отделните сфери на познанието. А това говори за сериозни количествени и качествени натрупвания. Колкото и все още да набира темп в сравнение с такива развити науки като славистиката и балканистиката, може да изтъкнем мястото и ролята, отвоювани от хората, които изградиха и продължават да изграждат авторитета на българската унгаристика.

В българското културно пространство и в историографията съществуват няколко основни направления на унгаристиката, концентрирана в проучване на историко-политическите ни отношения с унгарците, в разкриване на племенната и географската близост, на сходната историческа съдба и взаимните тежнения във времето, в разширяване на информацията за унгарския живот, за литературата и изкуството на Унгария.

Особено продуктивна е школата на историците унгаристи, сред които изпъкват имената на професорите унгаристи Петър Миятев, Карол Телбизов, Стоян Радев, на изследователите Марта Бур-Марковска, Нико Ников, Петър Каменов, Пенка Пейковска и др. Към техните проучвания би трябвало да се прибавят и разработките на други историци, между тях и всепризнати авторитети на модерната историография. Тези автори проникват в прабългарската тематика (Хр. Димитров) и Средновековието (П. Ников, П. Мутафчиев, Г. Цанкова-Петкова); осветляват Чипровското въстание и историята на банатските българи (Л. Милетич, Бл. Нягулов); пишат за католишката пропаганда в

България (Н. Милев, Ив. Дуйчев); интересуват се от съдбата на българските търговци (Н. Драгова, Сн. Панова) или от пребиваването на Кошутовата емиграция у нас (Б. Недков, Ст. Чилингиров, Н. Генчев, П. Славински, А. Виденов); изследват Варненската битка и общите борби против турците (Б. Цветкова, П. Коледаров, Ив. Дуйчев, Ат. Иширков); занимават се с въпроси на Австро-Унгарската империя (М. Лалков, Н. Дюлгерова, Р. Мишев, В. Паскалева, Р. Попов, Г. Тодоров); интересуват се от българите градинари в Унгария, както и в българското присъствие в Унгария и от унгарското – в България (Ал. Гюров); разглеждат взаимоотношенията в по-ново време (К. Гърдев, Й. Митев, И. Баева) и т. н.

В литературознанието интересът се съсредоточава най-вече върху литературната история и рецептивистиката като възлов проблем във взаимовръзката, важен и от гледна точка на националната ни култура (Й. Найденова); засяга развойни процеси на българо-унгарските литературни взаимоотношения (Ив. Попиванов, Л. Бумбалов); пречупва се и през призмата на петъфиевистиката и обговарянето на художествения текст в битието му като превод (Ч. Добрев).

По-епизодично се появяват разработки в областта на фолклора (Е. Огнянова) и етнологията (Хр. Вакарелски, Дж. Маджаров).

С определена унгаристична насоченост са новите изследвания в областта на унгарския език и езикознанието (Л. Лесничкова, И. Маркова) – резултат от системните занимания с езика, с езиковата проблематика през последните едно-две десетилетия. Други учени изследват езика на банатските българи (Ст. Стойков), пишат и по езикови въпроси (Б. Цонев, С. Младенов, Ал. Александров). Подготвя се – въпреки трудоемкостта и материалните затруднения – нов унгарско-български речник (С. Павлова). Пробиви се правят и в областта на изследване на фразеологията и лексиката.

Най-мощно развиващото се направление в днешната унгаристика е преводаческото. То се характеризира с нарастала компетентност, ерудираност, творческа неповторимост и органична приемственост между поколенията. След

първите преводи от края на XIX век, след натрупания опит и наследство от началото до средата на XX век, през 60-те години се легитимира преводаческа дейност, която манифестира синтез от добра езикова подготовка в унгарския и българския език, от вроден талант и последователно вглъбяване в изкуството на превода, съчетаване на активността на преводача със съставителска, редакторска и популяризаторска дейност. С превеждането на унгарска поезия от оригинал се ангажират млади български писатели, които по-късно внасят ценен влог в българската духовност през XX век: Нино Николов, Георги Крумов, Александър Миланов, Чавдар Добрев, Невена Стефанова, Димо Боляров, Иванка Павлова, Генчо Христозов и др. На високо равнище се реализира и преводът на поезия с по-активно ползване на подстрочници, представляван от Михаил Берберов, Петър Алипиев, Кръстю Станишев. По-късно техният пример бива последван от Биньо Иванов и Иван Цанев. Специално трябва да се отделят преводите на поезия, сътворени от големите български лирици Атанас Далчев и Валери Петров. През последното десетилетие настъпва ново поколение в лицето на Пламен Дойнов, Светла Кьосева, Даниела Тошмакова (двете превеждат и проза). Преводачеството на унгарска белетристика също бележи развитие като точно, органично и художествено защитено „пренасяне“ на унгарския прозаичен текст в българската езикова среда: Николина Атанасова, Катя Каменова, Гизела Шоршич, Борис Ников, Юлия Димитрова, Наталия Илиева... Все безспорни стават постиженията на плеяда млади преводачи на проза, повечето от които са възпитаници на университетската специалност Унгарска филология в България: Юлия Крумова, Стефка Хрусанова, Николай П. Бойков, Мартин Христов, Лиана Петрова, Цветана Ганева, Нели Димова и др.

Като безспорно завоевание следва да се изтъкне създадената през 1983 г. Катедра по унгарска филология (специалност от 1999 г.) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. С този акт преподаването на унгарски език (преди това осъществявано от лектори унгарци) се съединява с усвояването на унгарската литература и култу-

ра, а това поставя и науката унгаристика на нова основа.

Днес университетската специалност Унгарска филология посреща двайсетгодишния си юбилей с богата биография на преподаването и обучението, както и с 13 випуска студенти, завършили успешно образователния цикъл. През тези две десетилетия катедрата отстоява авторитет и престиж в най-старата учебна институция на България, овладявайки нови учебни дисциплини и форми на обучение, поддържайки постоянни контакти с унгарската образователна система, подготвяйки специалисти, необходими за разностранни дейности в настоящия етап на сътрудничество. А също и дипломанти, които имат вече редица проучвания върху унгарския език, литература, история и култура, подпомагат разработването на специализирана лексика, разширяват границите на неизследваните проблеми.

Университетски преподаватели на щат са ст. ас. Индра Маркова, гл. ас. д-р Лиляна Лесничкова, ст. ас. Дьозьо Токач. Като хонорувани преподаватели работят доц. Йонка Найденова, доц. Марта Бур-Марковска и н. с. Пенка Пейковска – всички те на редовна работа в Българската академия на науките, както и историкът доц. Петър Каменов. През 80-те години преподават и творци преводачи като Нино Николов и Иванка Павлова, а днес изкуството на превода се представя от по-младия Николай П. Бойков (в рамките на ръководената от него преводаческа работилница са отпечатани вече няколко книжки – дело на студенти). Унгарските лектори в Софийския университет (част от тях към Катедра Общо и индоевропейско езикознание) в хронологичен порядък са: Йожеф Бьодей, Ищван Шипош, Мария Ременик, Рожа Калочай, Йожеф Сюч, Елвира Катуш, Шандор Тавас, Дьорд Сонди, доц. Даниел Якоч, Виктория Бернат, Дьорд Арато, доц. Ленке Чикхей, дфн Петер Юхас.

Специалността Унгарска филология е причислена административно към други чужди филологии (отначало английска, а днес класическа) и съответно липсват сравнително единна методология, разбиране и визия за същината, мястото и развитието на унгаристиката, на учебния процес и кадрите. Осезателна е и липсата на компетентно ун-

гаристично ръководство, а чуждата намеса е по-често в ущърб, отколкото в помощ на преподаватели и студенти: това подсказва за нуждата от известни промени в организационен план. Съществуват слабости и в координацията на интердисциплинарното изучаване по отделни научни отрасли. За системна научно-изследователска дейност е рано да се говори (научните разработки в катедрата, но и извън нея, са плод предимно на индивидуални усилия).

В обучението се поставя акцент главно върху усвояването на езика, отчасти и на литературата, като обсегът на изучаваните предмети постепенно се разширява, с извеждане на уменията да се усвоява широк спектър от знания. С оглед на нуждите на специалността в самото начало на обучението е въведен едномесечен интензивен курс по унгарски език. Макар и недостатъчно организирано и без нужната синхронизация, се урежда частично обучение в Унгария. В течение на годините се открояват и профилират поясно основните учебни дисциплини, а след петгодишното единно обучение днес вече се преминава към бакалавърска и магистърска степен на обучение, съобразно новите изисквания и промени в образователната система.

Общият брой на завършилите студенти е 80 (дипломни работи са подготвили 41), по-малка – около 10–15 – е групата на студентите, които усвояват унгарска филология като втора специалност. Към изучаващите езика следва да бъдат причислени обучаваните във факултативните курсове към Унгарския културен институт в София (особено интензивни през 70-те и 80-те години на XX век). Тепърва предстои да се решава актуалният проблем за преустройване на учебния процес, което изисква грижата на всички правителствени и неправителствени организации и институти в Унгария и в още по-значима степен – в България.

Нужно е да се изтъкне значението и на един друг център за развитие на унгаристиката: Българската академия на науките, респ. институтите по литература, балканистика и история. В Секция „Сравнително литературознание“ на Института за литература регулярно се разработват важни проблеми на представянето на унгарската литература в България, на периодизацията и усвояването на превода от ун-

гарски в български условия, включително неговото библиографско систематизиране, подготвя се и цялостна история на унгарската литература. Институтът участва и в съвместни разработки с Института по литература към Унгарската академия на науките, чийто продукт са теоретични трудове, научни сборници, конференции, симпозиуми и др.

През последната третина на ХХ век тези връзки на българската унгаристика с унгарската наука се конкретизират в отношения с Международния център по унгаристика, днес Институт „Балинт Балаши“, отчасти университетите в Дебрецен и Будапеща и естествено – с Унгарската академия на науките. На фона на по-широкото развитие на унгаристиката в България (въпреки някои негативни тенденции) в диалога между българските и унгарските специалисти преобладават ползотворните контакти и онези взаимодопълващи се гледища, които проникват в същината на явленията, извеждат нови моменти, помагат и за межкултурната активност.

Изхождайки от унгаристиката в по-тесния смисъл на думата, настоящото издание откроява и друг тип актуални изследователски сфери и занимания, а именно: методика на преподаването, езикови и преводачески практики и др. Същевременно разработките на включените в сборника автори (всички те владеещи унгарски език) имат своята методологическа връзка: изразяват приемствеността между няколко поколения български унгаристи и научни направления, сумират и очертават нови посоки в научните дирения.

Като съставител на сборника съм задължена да изкажа сърдечна благодарност на отговорните лица и институции – на първо място Института за литература при БАН с директор ст. н. с. д-р Рая Кунчева и Унгарския културен институт в София в лицето на неговия директор д-р Дьорд Сонди – които проявиха съпричастност при подготовката на този том.

Друг вид благодарност приподнасям и на онези фактори, които – волно или не – направиха всичко зависещо от тях, за да не види сборникът бял свят.

В знак на признание пред извършеното от университетската специалност Унгарска филология през двайсетгодишната ѝ история, няма нищо по-логично това издание да обобщи част от постиженията на българската унгаристика, да фокусира вниманието върху най-нови оригинални проучвания и техните резултати, да осветли от нов ъгъл териториите на художествения превод – най-високият връх, достигнат от поколения унгаристи.

Да се надяваме, че сборникът ще бъде посрещнат радушно от всички, за които историята и културата на Унгария се нареждат между необходимите ценности на българския живот, ценности, без които духовната еволюция на Източна и Средна Европа би изглеждала по-бедна и по-непълна.

От съставителя